

לחידוש משמעותו של היובל

ישראל אלדד

מלהשתמש בו, והרי הוא היה כשר בכל תולדות הציונות, המושג "גאולה", הוא מושג היסוד בתפיסה המקראית ובתפיסה היהודית; יש גאולת דם, יש גאולת אדם, יש גאולת אדמה ויש גאולת עם; ויש גם גאולת מלים, ואני סומך על ראש-הממשלה שבין הגאולות שהוא עוסק בהן יגשים וימלא גם גאולת מונחים, גם של מושג ה"חירות" שנפל כמו בשבי אנרכיסטים. יש להחזיר את המושג הזה למשמעות האמיתית העמוקה, העברית, של חירות ישראל – מה שהבין יאיר במושג "לוחמי חרות ישראל". ודרך אגב, ואולי לא כל כך בדרך אגב, גם גאולת המונח "שלום", שנפל שבי בידי אנשי שקר ואנשי איבה; להחזיר, לגאול, את המונח "שלום", ולהחזיר אותו למשמעות העברית העמוקה והאמיתית של שלום על ישראל, כתנאי מוקדם לשלום העולם.

ואם כבר מדובר בשבי ובגלות, יש לזכור גם גלות נפשית. כשם שגלות פיזית באה ממקורות שונים ומסיבות שונות, כך יש תקופות של גלות נפשית. ברצוני לנצל הזדמנות זאת, מי יודע אם עוד אגיע לאיזו הזדמנות נוספת כזאת, לעשות דבר שאולי יפתיע רבים, זה רובץ ממש על מצפוני ביום חמישים ליובל לחי"י. אני רוצה להגיד מלים אחדות, דבר מסוים מאד, על מי שהוזכר כאן היום, ובצדק, הלא הוא חבר מרכז לחי"י נתן ילין-מור המנוח – "גרא". כל אנשי לחי"י יודעים את החשבון הקשה שהיה לי אתו, ולא רק לי אישית, כאשר סטה מעיקרי יאיר לעבר סוציאליזם, התנער ממלכות ישראל, וכו'. אני רוצה לקרוא בפניכם מסמך, מכתב שכתב אותו חבר לחי"י שהיה בתקופות מסוימות, וגם רבות, ראש מרכז לחי"י. המכתב נכתב לעיתון בניו-יורק, והוא ביקש לפרסמו שבעות אחדים אחרי פטירתו. וזה דבר המכתב (תרגומי מידיש):

מצבי חמור מאד, הרופאים עשו בשנייה אינפוזיה של דם, אני חש כי ימי ספורים. חליתי במחלת-דם רצינית. בלילות בהם שנתי נודדת אני כותב. זה עתה סיימתי שני מאמרים על רשמי ביקורי אצל הרבי מליובוביץ. כפי שזכור לך בוודאי, הייתי בראש השנה תשל"ז 1977, בהתוועדויות אצל הרבי¹, והן, ההתוועדויות, עשו עלי רושם עז. בשני המאמרים ניסיתי להביע את התרשמויותי, אך בקשה לי אליך: אני מבקש שהם יפורסמו רק לאחר שאהיה כבר בעולם האמת. ושמה תתמה לפשר בקשה זו, אגלה לך סוד אינטימי. בשכבי על ערש דווני,

ברשותך, כבי הנשיא, סמל ממלכתיות ישראל, שגם הערב הוכיח בדבריו את היותו ראוי לשאת את הממלכתיות הזאת. אתה, כבי הנשיא, משתף את כולנו מבלי שישכחו, ומבלי שנשכח אנחנו את ימי המאבקים הקשים, גם הפנימיים.

וברשותך, מיכאל, סמל לחי"י, היום כבי ראש-ממשלת ישראל.

יובל לנו היום. "יובל" בעברית טהורה הוא חמישים שנה, אף-על-פי שמסימני ניוון לשוני הוא כשאומרים "יובל השלושים", "יובל הארבעים", ואפילו "יובל הארבעים ושלוש" בדיוק!

מה משמעותו של היובל? ודאי רבים זוכרים שבתקופה מסוימת בחייו חלם זיבוטינסקי על "משטר היובל" כדגם קלסי למשטר שאנחנו יכולים לחדש לעצמנו. הרי אנו עומדים עדיין בסימן המאבקים הכלכליים, והתקציב וכדומה. יובל, בעיקרו של דבר, איננו אלא ביטוי והמחשה למהפכה פרמננטית. פעם בחמישים שנה חוזרים אל ראשיתו של המשטר החברתי בארץ, ראשיתה של חלוקת הארץ הצודקת והשוויונית ממש לכל השבטים ולכל ישראל; אידיאל איש תחת גפנו ותחת תאנתו. כל הפרובלמטיקה הקיימת היום בכלכלה בעולם, בין "שוק" חופשי ובין ביקורת ממלכתית-לאומית, מוצאת את פתרונה במתן חופש תנועה כלכלי במשך 49 שנים, על מנת שבשנת החמישים תיעשה על-ידי הממלכה, ולא על דרך מרחץ-דמים של מלחמת מעמדות וכיוצא בזה, שיבה; איש איש חוזר אל אחוזתו.

במשך חמישים שנה נוצרים מצבים שאדם נאלץ למכור את נחלתו. אם מטעמי מכות טבע, אם בגלל עצלות ואם בעטיה של מחלה, נאלץ אדם לנשל את עצמו מחלקו בארץ, בעוד שהאידיאל שלנו הוא איש תחת גפנו ותחת תאנתו. אסור לו לישראלי למכור את האדמה חלקו שלו בארץ, כשם שאסור לו למכור את עצמו לעבד. עיקר זה הוא מיסודות המוסר והצדק החברתי שלנו; אך אם מאחד הטעמים שנמנו לעיל הוא נאלץ למכור, יעשה זאת על מנת שבשנת החמישים, בשנת היובל, באופן אוטומטי וממלכתי הכל חוזר, כל אחד חוזר אל אחוזתו: זה בגדר גאולה.

המושג העברי הזה, "גאולה", שהיום יש נרתעים

דברים בעצרת היובל של לחי"י שנתקיימה באולם "ינוח" ביפו, ביום כ"ח באולול תשי"ן, 4 בספטמבר 1991.

¹ יש לדעת, שנתן ילין-מור, כ"ליטבק", היה "מתנגד" חריף. את המכתב צריך להבין גם על רקע זה.

בבית-החולים, אני עורך לעצמי דין-וחשבון על חיי, ועל פעולותי, אם בימים עברו בלחיי ואם אחרי לחיי. אני מחזירר בעצב על חטאי שחטאתי. וכשאעמוד בפני כיסא הכבוד, מה תירוף אתרף בפני בורא עולם על חטאי אלה אשר חטאתי. אין איש בארץ אשר לא יחטאי. אני מקווה שאם מאמרי אלה יופיעו אחרי פטירתי אולי ישמשו לי מליציושר. על כן אבקשך שלא תפרסמם לפני מותי.

עד כאן לשון המכתב המזועזע.² ואני רוצה לסיים את הפרק הזה בדברים שאמר ישראל לאגריפס המלך שחזר מגלות אדום, מרומא, בבית-המקדש: "אגריפס אחינו אתה!" ואני אומר מפה: התרגשתי עד מאוד למקרא איגרת-צוואה זו של נתן ילין-מור, שחזר להיות גרא, ואני קורא אליו ממעמקי לבי: "גרא – אחינו אתה!"

חוק היובל, כאמור, הוא חוק-עיקרון, עקרון השוויון, שכל יהודי וכל איש ישראל יהא בעל חלקת אדמה ושווה-זכויות בארץ הזאת. נסיבות החיים גורמות להפרת השוויון, ויש לווסת אותו מזמן לזמן. הוא הדבר לגבי בעיות אידיאולוגיות. יש מתח כמעט מתמיד בין אידיאולוגיה ובין פוליטיקה שבה להגשים את האידיאולוגיה. ועל כך דיברנו לא פעם ואנו מדברים, במישרין או בעקיפין עם ידידי מיכאל, הממונה על מדיניות מעשית במדינת ישראל; מה שאני בעור-נותי, ובחוסר כשרונותי פטור מזה, ויכול לעסוק באידיאולוגיה.

אבל אנו הרי עוסקים פה בתולדות לחיי, ובתולדות לחיי ישנה מעין פרשת-מים בין שני העולמות האלה, בין תחומי "עיקרי התחייה" של יאיר, ובין תחומי המלחמה המעשית היומיומית של לחיי: לא ניגוד אבל מתח, מה שהזמן גרם, והשעה גרמה. ואם כבר הזכרתי את גרא, אזכיר שבאחד המכתבים שכתב לי בתשי"ג מלטרון, כתב לי: תמשיך להטיף וללמד את עיקרי התחייה, כתוב בחתימת מכתבו; וחברי לחיי ותיקים יודעים מדוע אני מדגיש נקודה זו: כי היו רגעים בתולדות לחיי שחברים, ואף ותיקים, אמרו: "עיקרי התחייה" – זה לא נוגע לנו; אנחנו באנו ללחיי כדי לגרש את הבריטים, ולא כדי להביא למלכות ישראל, כדי להביא את הגאולה.

ויאיר הן היה גם משורר, אבל גם איש קלטיקה, הקפרות הקלסית; וקפרות קלסית פירושה משקל ואחריות לכל מלה, והוא ישב ארוכות על "עיקרי התחייה" וכל מלה – מלה שתסולא בפז, ותסולא גם בדם ובחיגיון רב. ב"עיקרי התחייה" יש לשים לב לא רק למה שכתוב שם, אלא גם למה שלא כתוב שם. "עיקרי התחייה" של תנועה אשר נלחמה כפי שנלחמה בבריטים, ויותר מזה: אשר מתפארת בכך – ובצדק – שהיתה ראשונה אשר הגדירה את השלטון הבריטי כשלטון זר, לא רק אכזר כי גם זר, האוקופנט הבריטי, הכובש הבריטי. לא נלחמנו ב"ספר הלבן", את המלחמה הזו עשתה יפה "ההגנה" בכל מיני דרכים; אנחנו נלחמנו במחוקק של "הספר הלבן"; או יותר מזה אנשל הזכיר פה את משפטו של מתתיהו שמואלביץ גם את הצהרת בלפור לא אהבנו אהבה יתרה. אני שמעתי זאת מפי ערבי בבית-הסוהר: אתה יודע מה זה הצהרת בלפור? עם אחד נותן לעם שני את הארץ של עם שלישי. מאוד נהנית מההגדרה הזאת. כמובן שהיו לי חילוקי-דעות בשאלה של מי הארץ הזאת, זה עניין אחר; אבל ההגדרה היתה נכונה.

אינני רוצה להגיד בזה, חס וחלילה, שהצהרת בלפור לא מילאה את התפקיד ההיסטורי, בייחוד לפני הבגידה הגדולה שהחלה די מוקדם, אבל מבחינה עקרונית – מילאה הצהרה זו את תפקידה. אגב, גם דוד בן-גוריון אמר פעם באחת הוועידות בלונדון: הצהרת בלפור שלנו – היא התנייך, התנייך הוא הצהרת בלפור שלנו; קדמנו קצת להצהרת בלפור. אבל עקרונית לא צריך היה לראות בהצהרת בלפור את הבסיס לשיבתנו פה, בסיס לסרטיפיקטים, לקרקעות, וכו' וכו', וזכותנו על הארץ לא באה מהצהרת בלפור, ועל כן אין זכר לבריטים ב"עיקרי התחייה". נלחמנו בבריטים, אבל חברי ניליי נלחמו בתורכים. אנחנו נלחמנו בכל שלטון לא עברי בארץ הזאת – אתמול התורכים, היום הבריטים, מחר ישמעאלים, חס וחלילה; כל שלטון לא עברי בארץ הזאת הוא שלטון זר, ויש להוציאה מידי השלטון הזה ולקבל את השלטון על ארץ-ישראל.

יש עוד משהו – ואולי מוטב לאמר אין משהו – חשוב ב"עיקרי התחייה", שמן הדין לשים לב אליו: אין זכר לאנט-ישמיות. הציונות היתה בנויה אידיאית, ובצדק כמובן, על מצוקת היהודים, יש מצוקה לעם ישראל. איך אמר לי איש ישראלי בכיר בביקורי במוסקבה, למראה התור המשתרך לפני השגרירות לאשרות עלייה: "אתה יודע שהעולים האלה אינם ציונים!" אמרתי לו: אני יודע, אף אחד מהם לא ציוני, אבל בכל תולדות הציונות לא היתה אף פעם עלייה יותר ציונית מאשר העלייה הזאת. הציונות לא באה בשביל ציונים, היא באה בשביל העם היהודי במצוקה. והרי אתה רואה גם את המצוקה וגם את המוצא, וזאת היא זכותה הגדולה של מדינת ישראל.

מדינת ישראל היא מדינה לא נורמלית. אנחנו לא אוהבים את המלה "לא נורמלי", לא נורמלי יכול להיות טוב או רע. אני אומר: "פלוגי הפוליטיקאי הוא לא נורמלי", זו לא מחמאה גדולה; אבל אם אני אומר ששמענו קונצרט של התזמורת "לא נורמלי!" – זה דבר גדול, זה דבר טוב.

ועתה אני מנסח, ובצורה נייטרלית, עובדתית, אקזיסט-טנציאלית: "מדינת ישראל היא מדינה לא נורמלית". מהי מדינה נורמלית? מדינה נורמלית היא פונקציה של טריטוריה ושל האוכלוסין היושבים באותה טריטוריה. כל מדינה שואפת למירב הטוב למירב התושבים. מדינה איננה אידיאל קדוש, זה מכשיר. ושוב: פונקציה של טריטוריה ושל תושביה, וזה חל על כל המדינות בעולם, להוציא את מדינת ישראל. מדינת ישראל לא קמה בשביל 600 אלף היהודים שהיו פה ב-1948; בן-גוריון היה בן-גוריון, אבל הוא לא היה מטורף: בן-גוריון הקים את המדינה בשביל 600 אלף היהודים האלה על שתי גדות הקישון והירקון ובה 450 אלף ערבים! הוא היה ציוני, ולא זו בלבד שהאמין במיליונים שיבואו הנה, אלא שהאמין שזאת מטרת המדינה.

על כך לא נחלק בן-גוריון עם ז'בוטינסקי, למרות הווי-כוחים על נוסחת המדינה ועל הדרכים אליה. מדינת ישראל קמה לא בשביל 600 אלף האזרחים שהיו בה אז. היא קמה בשביל מיליוני היהודים; לכך הכל מסכימים. אך זו גם אמת להיום. היא גם איננה קיימת בשביל תושביה, בשביל ארבעת מיליוני היהודים: היא קיימת בשביל עשרת מיליוני היהודים בעולם אשר יבואו הנה, אם מרצון ואם מאונס. משמע, מבחינה אידיאולוגית של "עיקרי התחייה", יש פה אידיאות יסוד אשר כוחן יפה תמיד, ואינן תלויות בכך אם יש היום אנטישמיות או אין היום אנטישמיות, או אם יש שלטון זר

² המכתב, וכן דברי פרשת קצרים של י"א ראו אור בפת"ב, גיליון 3/90, עמ' 55 (הער' המערכת).

כזה או אחר. זה כוחם של "עיקרי תחייה".

מאידך גיסא, זה מתגשם בהתאם לתנאי הזמן. יש השהיות, האטות, לפי השעה. לא זכיתי לדעת לנהוג ולא להנהיג, אבל אני יודע מה זה "טרפיק". קורה, שאתה נוסע לירושלים או מירושלים, ויש טרפיק, חלילה. וכשיש טרפיק כזה אז אומרים לך ברדיו, או שהנהג אומר לך: אנחנו צריכים לעקוף את הטרפיק הזה, או לסטות מהדרך, לפעמים אפילו קצת לחזור אחורנית, כדי שנוכל להגיע למטרה. זה מותר, מותר לך לסטות במקצת, מותר לך לעקוף, בתנאי שלא תשכח את המטרה.

הוא הדין בהגשמת מטרה אידיאולוגית. אני צריך לסמוך על ההנהגה הזאת. ואין צריך לומר שאני סומך היום על ההנהגה, שגם אם היא הולכת בעקיפין ואינני מאושר מכל צעדיה, אני יודע שהיא נאמנה, ומתכוונת לאותה מטרה שהתכוון יאיר ב"עיקרי התחייה". אידיאה זאת של גאולת ישראל איננה פרי של הנסיבות הקונקרטיים שהיו לפני 80-90 שנה מתוך רדיפות, פוגרומים וכד'. ביסוד היו הגעגועים; הכיסופים האלה לגאולה שלמה הם ביסוד קיומנו, מה"לך לך" הגדול לאברהם אבינו.

אגב, שימו לב, כל אחד יודע, אבל לא שמים לב, שהתנ"ך שלנו מתחיל ב"לך לך". פרשת בראשית ופרשת נח הן פרשות של האנושות כולה. ההיסטוריה שלנו מתחילה ב"לך לך", ומה היא המלה האחרונה של התנ"ך? וְיַעַל. "מי בכס מכל עמו ה' אלהיו עמו וְיַעַל". צו העלייה. ספר הספרים שלנו נמצא במסגרת זאת בין "לך לך" לאברהם ל"ייעלי" לגולי בבל. זאת המסגרת, זאת מטרת הספר: "ייעלי". בשבועות האחרונים היינו רתוקים לטלוויזיה. לתחרות הספורט בטוקיו, כמובן. אני אהבתי מאוד, משום מה, את מירוץ השליחים, לא סתם ריצה שרץ מוציא את הנשמה כדי להגיע לתשע שניות ושש עשיריות, אלא מירוץ השליחים. מדוע זה מצאחן בעיני ואני אוהב את זה? כי פה זה לא כוחו האינדיבידואלי של רגליו ושל ידיו של פלוני הרץ, אלא יש פה שיתוף קולקטיבי. קורה שאחד הרצים נופל, או שמקל השליחים נשמט מידו, ואילו היה יחיד היה מפסיד, אבל הוא נמצא בקולקטיב. אם הוא נופל בא משהו אחריו, מרים את המקל ומוסר אותו לשני. פתאום ראיתי את כל ההיסטוריה שלנו, ומכיוון שכבר חשבתי על ערב זה, חשבתי שאולי יש בפרשה זו של לח"י חוליה כזאת של מרוץ שליחים; לא אולי, אלא ודאי שיש בדמותו של יאיר, המשורר והרומנטיקן, ביחד עם הקלסיות שלו ישנו היסוד הזה.

זוהי מיסטיקה, זוהי שירה, אבל יש בכוח ה"מיסטיקה" הזאת, השירה הזאת, להעביר את מקל השליחות הזאת אל הגאולה השלמה. יש שרץ נופל, אבל כל זמן שהמנגינה העמוקה הזאת פועלת בתוכנו יקומו אלה אשר ימשיכו. אני חייב לספר לכם אפיזודה אחת מביקורי האחרון ברוסיה. בוילנה באתי ישירות לסמינר למורים שהתקיים שם לשמונים איש מכל רחבי רוסיה. באתי לקבלת שבת; שמה קורה דבר כזה. רצו לכבד אותי ב"קידוש"; קם אדם אחד, כבן 45 אולי 46 וביקש לקדש. כמובן שכיבדנו אותו. אני אינני זוכר שבחיי שמעתי קידוש כזה, שירה נהדרת, ברינה שכזאת, ודמעות בעיניו, קרא האיש את הקידוש מתוך איזה סידור; קרא בקושי, אבל שר בעצמה, ואחר-כך סיפר לנו שזה ארבעים שנה לא שמע את הקידוש הזה: "שמעתי אותו לאחרונה כשהייתי בן חמש, מפי סבא שלי; את המלים שכחתי, אבל הניגון התפרץ מתוכי".

לא שמעתי קידוש כזה כל ימי חיי. הבנתי: הנה, זהו הניגון אשר פורץ מתוכנו אחרי עשרות שנות שכחה כזאת, כמו בארץ זו שאנחנו זוכים לראות את התמוטטותה, והבנתי שזה מה שנקרא שאיפת הגאולה העמוקה ביותר אשר בתוכנו שאיננה פגה, שהיא מסתרת. איך כתוב בפרשת השבוע? "הנסתרות לה' להינו והנגלת לנו ולבנינו". יש דברים גלויים אבל יש דברים נסתרים אשר פועלים, וכאשר יש צורך הם פורצים.

אני רואה את לח"י, ויסלחו לי חברי היקרים באצ"ל, ובהגנה, ובפלמ"ח, אם הם מצויים פה, שאדם קרוב אצל עצמו; אנחנו קרובים לח"י, וראינו בלח"י מין שירה עמוקה כזאת, גם אם למעשה צריך היה לנקוט לשון פרגמטית, ופוליטית, ומעשית אכזרית. אבל מאחורי זה היתה המנגינה. ואין צריך לומר – דבר זה ידוע לכולנו – השפעה עקרונית יסודית עמוקה היתה עלינו, על לח"י, בשירת אורי צבי גרינברג, שנשא את הלפיד הזה.

אם לא מדברים על מקלות של שליחים, נדבר על הלפידים. לשאת את הלפידים האלה מאברהם אבינו, מה שאורי צבי כל כך אהב, ומה שהחדיר לתוכנו. את ה"לך לך" הזה, בשל-בים וגלויות כאלה וכאלה, דרך שכחה ואפילו פרקי בגידה, רחמנא ליצן, אבל את הלפיד הזה, ואת מקל השליחים הזה, אנחנו הרמנו בשלב מסוים, כשנדמה היה שאין איש נושא אותו. נשאנו אותו בלב, אבל לא נשאנו במעשה שנקרה אותה שעה קשה, והיא המלחמה בבריטים. אנחנו הרמנו את המקל הזה ונלחמנו בו, וזה היה הייחוד שלנו אותה שעה, מעבר לדברים אחרים שלא נוכל להתערב בהם.

ולסיום, אמרתי לכם שאני רוצה להזכיר את פרשת השבוע, אם יש פה מורים או כאלה העוסקים בחינוך. אגב, אני רוצה להפנות את תשומת-הלב לאבדה גדולה שאבדה לנו במדינת ישראל, או עם הציונות, מטעמים היסטוריים שאין זמן לעמוד עליהם. "פרשת השבוע" היא יצירה תרבותית ממדרגה ראשונה, כל שבוע הוא פרסונה, הוא אידיבידואליות, הוא אישיות. היהודי היה כותב יום ב' לפרשה זו וזו, או היה מצרף פסוק. איזה יופי היה. כל אינדיבידואליזם כזה הוא יצירה תרבותית ורוחנית. הוא מעשיר. זה הלך לאיבוד. הרי גם המונח "ערב שבת" ושבת הלך לאיבוד. הרי יש לנו weekend, ברוך השם!

וכך כתוב בפרשת השבוע: "אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלהיך ומשם יקחך; והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והיטבך והרבך מאבותיך". עינינו הרואות: מאתייפיה, ומסיביר ומרוסיה; שימו לב ליופי של הביטוי הזה. אנחנו מתאוננים על הדור הצעיר, חסר האידיאליזם, כביכול. האם בימינו היו כולם אידיאליסטים! אלה דברי הבל ורעות-רוח! לא כולם היו אז אידיאליסטים, ולא כולם היו עריקים ומושחתים. אנחנו הזקנים, אנחנו פשוט לא "מפרגנים" לצעירים, על-כן אנחנו אומרים תמיד: "בימינו לא היו דברים כאלה". היו גם דברים רעים בימינו, ויש דברים טובים חלוציים גם בימינו, כי היסודות הנפלאים האלה, יסודות גבורה, יסודות הכיסור פים, כלות הנפש, כפי שקורא לזה זיבוטינסקי ב"שמשון", זה קיים. על כן אומר משה רבנו לסיכום חייו: ה' ייטיבך וירבך. גם מבחינה איכותית, גם מבחינה כמותית תהיו טובים יותר מאבותיכם. לא בשמים היא, ולא מעבר לים, כי קרוב אלך הדבר מאוד, בידך ובלבבך לעשותו. ובחרת בחיים.

כה לח"י ■